SAF ŞİİR VI

Henry W. Decker (Çev.: İbrahim Şahin)

Bölüm XI

ŞİİR VE AKIL

Bremond konuşmasından bir hafta sonra *Les Nouvelles Littéraires*'de "Üzerime önce bir taş geldi."diye yazdı. "Şaşırdığımdan değil: bu öngörülebilir bir durumdu. Bu taş uzun zamandır bana zulmeden M. Paul Souday'dan gelmiyor; bu taşın bana hiçbir zararı yok. Bay Souday biraz eski moda olan küçük panteonunu, biraz yarım yamalak olan küçük fikirlerini savunuyor."[1]

Paul Souday, daha önce de Bremond'a ayırdığı *Le Temps*'teki düzenli "Pazartesi" köşesini (örneğin *Pour Le Romantisme*'in bir incelemesi ve onun kabul konuşması üzerine bir yorum) yeniden başlatarak ilk konuşan kişi oldu. Bremond'un "éclaircissement"larının (Açıklamalar) ilki ve ikincisi tarafından kışkırtılan Souday, iki hafta sonra *Le Temps*'te ve ardından 29 Kasım 1925 tarihli *New York Times Book Review*'da yazmaya devam etti. Bu sonuncusuna Bremond, Noel'den sonraki gün haftalık makalelerinin dokuzuncusunda cevap verdi. Hepsi bu kadardı, her ne kadar ne Souday ne de Bremond geçer not alma şansını kaybetmemiş olsalar da o dönemde ya da o zamandan beri pek çok kişi saf şiir tartışmasından bahsederken sadece bu yazışmayı ya da yazıları kastetmiştir. Bremond'un şöhretinin iki nedeni olduğuna inanıyorum. En bariz olanı üsluptur (başrahibin (H. Bremond [İ. Ş.]) inkâr edilemez kötü niyetli mizahı ve Souday'ın bunun karşısında aldığı gülünç pozisyon). Bremond'un rakibini nasıl kışkırtacağı konusunda şaşmaz bir sezgisi vardı. "Edebiyat eleştirisine onun aklı ermediği konusunda hepimiz hemfikiriz."[2] derken Souday'ın "hantal gövdesi"nden en iyi şekilde yararlanmaktan da geri kalmıyordu:

1 Henri Bremond, *La Poésie Pure; avec un Débat sur la poésie, par Robert de Souza* (Paris, 1926), ss. 32-33.

2 *age.*, s. 33.

> *Zekâ düzeyi bile Fontenelle[3] ya da Bayle'i[4] uzaktan anımsatıyor. Onda Voltaire'in kanatlı arabası âdeta bir tanka dönüşmüş. Ancak Bremond'un kendisinin de bu tartışmayı önemli hâle getirdiği, onda gerçeklikten uzak, büyük bir Souday 'şiirin ve aklın kurbanı'nı görmekte ısrar ettiği de doğrudur.*[5]

La Poésie Pure'un ön sözünde yer alan bir açıklama bu noktada öğreticidir. Bremond 1926'da "éclaircissements"ın Souday ile ilgili sayfalarını yeniden basıp basmamayı düşünmüş ve bunu yapmaya karar vermiştir: Bu durumu "Sonuçta," diye açıklıyor: ***O burada sadece bir sembol, bir tür Béhémoth, şiir karşıtlığının kendisi. Eğer şanslı yıldızlarım beni onunla canlı ve bilmediği konularda ahkâm keserken karşılaştırmasaydı, böyle birini icat etmek zorunda kalacaktım.***[6] Paul Souday gerçekten vardı ve Bremond her fırsatta onun muhalefetiyle karşılaşıyordu ama enerjisinin çoğunu yönelttiği Souday en azından kısmen Bremond tarafından icat edilmiştir. Öyle görünüyor ki Bremond'un ***Prière et Poésie*** (Dua ve Şiir) için hazırladığı rasyonalizme karşı tarihsel davada Houdar de Lamotte'un[7] daha sonra olacağı gibi, Souday'ı günah keçisi yapmak istiyordu. Robert de Souza bu kitabın taslağını okurken, "Lamotte'un paradoksları hakkında bildiklerini ve entelektüalistlerin şiire karşı yürüttükleri savaşların konumuza çok az değindiğini"[8] söyleyerek kendini tutmaya çalıştı. Ancak Bremond elindeki materyalin önemi konusunda ısrar etti ve bu materyal onun konuya dair tüm tespitlerinde. ***Prière et Poésie*** yayınlandığında Souday'ın tepkisi şöyle oldu:

> *M. Bremond, Lamotte ve Fontenelle'in şiir karşıtlığının (gerçek anti-şiir) rasyonalizmin mantığına uygun olduğunu iddia ediyor. Hiçbir şekilde kuru bir rasyonalizm, yani eksik bir rasyonalizm yoktur ki ben kendi payıma her zaman bunun mücadelesini verdim.*[9]

Belli ki Souday hâlâ kendi akılcılığını temize çıkarma derdindeydi ve bunu yapmanın gerekli olduğuna inanmış olacak ki Bremond bu anekdotu "éclaircissement"larından birine sıkıştırmıştı:

> *Bir gün, Aix Başpiskoposu Monsenyör Bounefoy'a Coure Saint-Louis'deki çınar ağaçlarının altında eşlik ederken, Grand-Séminaire'deki öğretmenlerden birinin bize doğru geldiğini ve dudakları arasında bir trompet varmış gibi bir rulo kâğıdı salladığını gördük. Zaten manzarayı çok komik bulan Monsenyör bana doğru eğildi: "Ona dikkat edin, bana bu sabah*

---

3 Fransız aydınlanmasının önemli düşünürlerinden olan Bernard le Bovier de Fontenelle, 1657-1757 yılları arasında yaşamıştır.

4 Pierre Bayle: 1647-1706 yılları arasında yaşamış Fransız filozofu.

5 *age*.

6 *age*., s. 12.

7 Antoine Houdar de la Motte: 1672 – 1731 yılları arasında yaşamış Fransız yazar.

8 "Henri Bremond et la Poésie. La Poésie Pure. La genése d'un livre. Lettres et souvenirs," *Grande Revue*, CL (1936), s. 269.

9 "Prière et Poésie et Poésie Pure", *Le Temps*, 18 Novembre 1926.

sinoptik bir tahtaya yerleştireceğine yemin ettiği Pascendi Tamimi'ni getiriyor." Gerçekten de öyle oldu. Yanımıza geldiğinde adam, akollerle bezeli küçük kâğıdını yayarak zaferle tekrarladı: "Hepsi orada!"[10]

Bremond'un Souday ile ilgili niyetinden şüphe edilemezdi. "*İlyada*'yı sinoptik bir tabloya koyun." diye devam ediyor, "Bu çok kolay bir iş ve bitirdiğinizde cesurca 'Hepsi burada!' diyebilirsiniz." Mesele şudur: ***Kendi hâline bırakıldığında ve aklın incelemesine sunulduğunda, bir eserin, ne olursa olsun, şiirsel hiçbir yanı yoktur***.[11]

Souday, Bremond'un "saf şiirin tanımlanamazlığı" iddiasına duyarsız olduğu imasına karşı bir sonraki pazartesi günkü yazısında kendini ilk kez savunmaya çalıştığında, tartışmanın başında şiirde akıldan daha fazlası olabileceğini nezaketle kabul ettiğini söyler:

> *Şiirde akıldan daha fazla bir şey olduğunu kabul ettiğimiz için, Bay Bremond bize aklın "insanın tek ışığı" olmayacağına dair bu tavizi vermektedir. Ne muğlak ifadeler! Akıl, doğru bilgi için tek ışıktır: Şiirde güzellik akla eklenir ama onu yadsımaz*.[12]

"Güzellik akla katkıda bulunur ama onu yadsımaz." şeklindeki bu cümle Souday'ın Bremond'un niyetlerinde sezdiği gerçek tehlikeye, aklın eninde sonunda feda edileceğine işaret eder. İlk makalesinin sonuna doğru, Valéry'nin gerçek şiirseverlerin "aklın feda edilmesinin gerekmediğini bilmesi gerektiği" şeklindeki ünlü sözünü alıntılamıştır. Valéry'nin "Minerva ya da Pallas, ışıkla, aydınlatmayla görevli Apollon, bu iğrenç tahribatları onaylamıyor." şeklindeki cümlesini aktaran Souday buna şu gözlemi eklemiştir: ***M. Bremond bunları gizem ve mistisizm sunağında bize uygulamak istiyor***.[13] Bremond'a gelince, bu suçlamaya haykırarak cevap vermiştir:

> *Hayır, hayır! Benim istediğim hem daha az kanlı hem de daha ciddi. Bay Souday'ın düşkün olduğu zırhlı rasyonalizmin... ölümcül bir sakatlanma, bir tahribat, isterseniz bir körelme olup olmadığını merak ediyorum. Saf şiirin bütün sorunu budur*.[14]

Ancak Souday, şiirin diğerlerinden daha az rasyonel analize tabi olduğunu kabul ettiği bu yönünün aklın alanından tamamen ayrıldığını görmek istemiyordu.

Bremond'un bu fazla sert görünen tavrına itiraz eden başkaları da vardı. Örneğin Henri Rambaud[15], Lefèvre'in *Entretiens*'i ve Bremond'un bu esere yazdığı önsözü değerlendirirken, kendi adına "Her türlü analiz başarısızlığa

10 La Poésie Pure, s. 48.

11 *age*.

12 "Encore La Poésie Pure," *Le Temps*, 2 Novembre 1925.

13 "La Poésie Pure," *Le Temps*, 26 Octobre 1925.

14 La Poésie Pure, p. 34.

15 Henri Rambaud: 1899-1974 yılları arasında yaşamış Fransız akademisyen ve gazeteci.

mahkûmdur." cümlesini kabul etmekle yetindi[16] ve Jean Schlumberger,[17] *Prière et Poésie*'ye yazdığı olumlu bir eleştiride, kendisinin de bir çekincesi olduğunu belirtti: O da Bremond gibi rasyonel açıklamadan hemen vazgeçmemeyi tercih ederdi ve bunu, daha yüksek fenomenleri daha düşük fenomenlerle yorumlama tehlikesine rağmen yapardı.[18] Ancak bu gibi çekinceler Bremond'un temel argümanını zayıflatmaz: Nerede olursa olsun, rasyonel analizin şiiri açıklamakta güçsüz olduğu bir nokta vardır. Gerçekten de, Bremond'un bunu bu kadar ısrarla ortaya koymasına gerek olup olmadığı ve Souday ile bile on sekizinci yüzyıl terimleriyle yeniden tartışmasının akıllıca olup olmadığı merak edilmektedir, çünkü eleştirel akla getirdiği kesin negatif sınırlamanın etkisi, onun pozitif alanını genişletme yönündeki gerçek çabasını gölgelemek olmuştur. François Porché,[19] bulabildiğim kadarıyla, onun eleştirmenleri arasında bu son noktaya dikkat çeken tek kişidir. Porché, kendisinin bir kolejli olduğu dönemde, resmî tutumun şiirin gizemi karşısında elleri havaya kaldırmak ve her türlü açıklama girişiminden vazgeçmek olduğunu hatırlatarak, Faguet[20] ve arkadaşlarının şiiri bir bütün olarak gizemli bulmalarına karşın, Bremond'un açıklanamaz olanı şiirin özüyle sınırladığını belirtti. Porché, Bremond'da şiirin kendisinin -bütün şiirin- incelemeye ve açıklamaya açık olduğunu gözlemledi; bu bakımdan, Valéry'nin kısa tefsirleri için söylediği şeyi Bremond'un şiir üzerine kitaplarına uygun bir şekilde tatbik edebileceğine inanıyordu. Ona göre, "Şiirdeki pek çok şey sadece yorumcusunu bulamadığı için tarifsizdir.".[21]

Yine de Bremond, Paul Souday'ı "kurban" ilan ettiğinde, tartışmanın önemine ve uğraşmak zorunda olduğu kişiliğin polemik olanaklarına dair emin bir his besliyordu. Saf şiir tartışması Bremond ve Souday'ın karşılıklı olarak yazdıkları makalelerin çok ötesine geçmesine rağmen, bunun Souday'ın seçtiği bakış açısı, onun dünya görüşü ile Bremond'unki arasında bir tartışma olarak kaldığını söylemek mümkündür. Bu durum hiçbir yerde Schlumberger tarafından yazıldığı kadar güçlü bir şekilde ifade edilmemiştir:

> Prière et Poésie'*ye karşı takındığımız tavır, her şeyden önce varoluşun kendisine karşı takındığımız tavra bağlıdır. Ağırlık merkezini nereye yerleştiriyoruz? Tek gerçeklik, bazen gizemli vahiyler aldığımız görünmez bir dünya mıdır?*[22]

16 "Entretiens avec Paul Valéry, par Frédéric Lefèvre," *Revue Universelle*, XXIV (1926), s. 491.

17 Jean Schlumberger: 1877 – 1968 yılları arasında yaşamış Fransız gazeteci, şair ve yazar.

18 "Jean Schlumberger, "Prière et Poésie et La Poésie Pure" *Nouvelle Revue Française*, XXVIII (1927), s. 122.

19 François Porché: 1877-1944 yılları arasında yaşamış Fransız şair, oyun yazarı ve eleştirmen.

20 Auguste Émile Faguet: 1847-1916 yılları arasında yaşamış, Fransız edebiyat eleştirmeni.

21 *Paul Valéry et la Poésie Pure*, Paris 1926, s. 30-31.

22 Schlumberger, op. cit., s. 121.

Souday'ın temel, hatta mizacından kaynaklanan itirazı, Bremond'un şiiri Schlumberger'in bahsettiği "gizemli keşiflerin" bir aracı olarak tanımlamasına yönelikti. Gerçekliğin "görünmez bir dünya" olarak kavranmasına karşı çıkmış ve akıldan başka herhangi bir bilgi tarzını reddetmiştir.

Şiirde "Güzellik akla katkıda bulunur ama onu yadsımaz." dediğinde, bu, aklın "doğru bilgi için tek ışık" olduğu iddiasını kanıtlamak içindi. Bremond şöyle sorabilirdi: *Eğer M. Souday... aklı doğru bilginin kaynağı olarak kabul ediyorsa, şiirde (şiirsel, mistik demeyi reddetsek bile) akıldan farklı bir başka bilgi biçimi görüyor demektir*. Ve muzaffer bir şekilde şu sonuca varabilirdi: *Akla eklenen bu "güzellik/onun dilini konuşmak", akıldan başka bir şey olamaz*.[23] Ancak Souday bu tuzağa düşmedi. "Şiirde akıldan daha fazlası olabilir, güzellik de olabilir." diye savundu ancak bu güzellik Bremond'un iddia ettiği gibi bir bilgi türü değildi. "Eklenen güzellik," diye ısrar eder: *Zevkimizi, bilgimizi artırır*.[24]

Souday'ın Bremond'un kastettiği şeyi temelde yanlış anlaması, Souday için bilişsel bilgi anlamına gelen "connaissance" sözcüğünde yatıyordu. Ona göre bir şiirde entelektüel olmayan şey ancak duyusal olabilirdi, şiirin sonu ancak "zevkli bir duyum" olabilirdi.

Bremond'un konuşmasından sonraki üçüncü hafta, "Bu mistisizm, saf duyumu belirleyici etken olarak alır." diye haykırdı, "özünde materyalisttir".[25] Bir yıl sonra, *Prière et Poésie*'yi okuduktan sonra, şüpheleri doğrulandı:

> *Her türlü entelektüel unsuru yasaklayan ve şiirde bize "gizemli bir akışkan" aktarmak için yalnızca "anlamdan yoksun ya da anlamı çok az değerli" kelimelere, yani yalnızca saf duyumla tetiklenen bir mistisizme dayanan M. Bremond, bize zenci fetişistleri ya da derviş semazenlerini hatırlatıyor*.[26]

Böylece Paul Souday, daha "ruhani" bir yorumun koruyuculuğu altında, eleştirel aklın alanını sınırlamayı reddederek, şiirin özü olarak rasyonel anlamın en inatçı savunucusu hâline geldi.

(Devam edecek...)

23 *La Poésie Pure*, p. 40.

24 "Les 'éclaircissements' de M. Henri Bremond", *Le Temps*, 9 Novembre 1925.

25 *age*.

26 "*Prière et Poésie et La Poésie Pure*."